

14260.

14260

ԳԷՈՐԳ. ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱ-
տանէի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ եւ Կարու-
ղիկոս Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարք Համագ-
գական Յախամեծար Արքայ Աբարատեան Առաքելական
Մայր Եկեղեցոյ Արքոյ Կարուղիկէ Էջմիածնի.

Մեր սիրեցեալ որդիներին եւ մեր լուսոյ Մայր Ս. Էջ-
միածնի հարազատ զաւակներին, ամէն դատակարգի այր եւ
կանանց, որոնք ընտելում են ըստըններում, աւաններում
եւ գիւղերում Մեր Հայրապետական սղջոյն ենք շնորհում
Միւսմեաւջ ս. Տամարիցս, Մեր ս. Հօր քաղմաշարչար Գրե-
գոր Լուսաւորչի օրհնութեան հետ.

Հայ Առաքելական եւ Ս. Եկեղեցին վերին Նախախնա-
մութեան անքննելի խորհրդով դարերի բնթացքում նեղու-
թիւնների եւ վշտերի դառնութեան ասկ բնկնելով եւ ամէն
կողմից հարուածներ կրելով, դարանով իսկ կրթեց եւ ամ-
բացրեց իւրայիներին, այն է մեր ս. Եկեղեցու պաշտօն-
եաներին եւ Նորս հետ հաւատով կապուած հաւատակից-
ներին՝ քրիստոնէական երկայնամութեան սուարխութեամբ,
օրէնքի սահմաններում որոշած պաշտպանութեան հաւա-
տով եւ գէպի Ինքն ունեցած անխղիչ հաւատարմութեամբ
զինելով նոցա:

Այդ հաստատուն սկզբունքներին հաւատարով Մենք
ես, դառն վշտով համակուած, մեր այն կոնդակի միջո-
ցով յայտնում ենք Մեր հարազատ որդիներին այն վշտի
մատին, որ վերջին ժամանակներս կրեցինք: Օրադրների

14260

մէջ կարգացինք և տեղեկացանք, որ Կովկասեան շրջանի Յանձնակատար Խորհուրդը, իւր յատուկ մի կարգադրութեամբ մտադիր է Հայոց Հայրապետի, ինչպէս և Հայ Եկեղեցական իշխանութեան և մեր Եկեղեցիների Հոգաբարձութիւնների ձեռքից հանել մեր բոլոր վանքերի և եկեղեցիների բոլոր կալուածները, որով և մեր ազգային ընդհանուր սեփականութեան հասոյթների իրաւունքից պիտի զրկուենք, ինչպէս և այն բոլոր ստացուածների եկամուտներից, որ Մեծ Աթոռիս անուսոյն են սրուած:

Ամենևին անտեղի և աւելորդ չենք համարում յիշեցնել Ձեզ, Մեր սիրելի հոգևոր զաւակներիդ, ընդհանրապէս մեր Եկեղեցիների նուիրագործուած իրաւունքների մասին, ինչպէս և այն անկապտելի սեփականութիւն կազմող կալուածների, գոյքի և նոցանից ստացած հասոյթների մատակարարութեան մասին, որ նա ստացել է անյիշատակ ժամանակներից սկսած, թէ բարեպաշա նուիրատուութիւններից և թէ իւր իշխանները ու հաւատացող ժողովրդի ընծայաբերութիւններից, և որ պահել-պահպանել է մեր քրիստոնէութեան առաջին իսկ դարերից սկսած մինչև այսօր, ոչ միայն իւր հարազատ զաւակների արքայական և իշխանական հարստութիւնների ժամանակ, այլ նոյն իսկ և օտարացեղ իշխանութիւնների դառն հարածանքների և տառապանքների օրերին, մատակարարելով նոցա արգիւնքները մեր Եկեղեցու օրէնքների և կարգերի համաձայն, արդիւնաշատ գարձնելով այդ հասոյթները նուիրատուների ցանկութեան համաձայն և գործադրելով իւր հոգևոր և կրթական հաստատութիւնների սրոյձաւութեան վերայ: Այդ իրաւունքն անկապտելի ձեւակերպութիւն և հաստատութիւն ստացաւ, մեր ս. Եկեղեցու բոլոր իրաւունքների և մատակարարութեան իշխանութեան գոյութեան և պաշտպանութեան համար 1836 թուականին իսկ, այն օրինադրուած կարգաւորութեամբ, որ կազմուեցաւ Հայ Եկեղեցու կառավարութեան համար: Նոյն այդ օրէնքների մէջ բացորոշ խօսքերով գրուած է, թէ «Լուսաւորչական Հայ

1836

Եկեղեցիներն իրաւունք ունին տնչարժ կալուածների տիրապետութեան» (յօդ. 1116, Ա. մ. ԺԱ. հատ.) և իւր միւս յօդուածի մէջ, թէ ս. Էջմիածնի Սինօդին է վերապահուում «Լուսաւորչական Հայ Եկեղեցիների գոյքերի և կալուածների կառավարութեան կարգն ու եղանակը». (կէտ 3, յօդ. 1141, Ա. մ. ԺԱ. հատ.): Արդ՝ այդ օրէնքների մէջ հաստատութիւն գտած Հայ Եկեղեցու սեփականութեան և նորա հասոյթների ու եկամուտների իրաւունքը, նոյն այն իրաւունքներն են, որ ստացել և ունեցել է Հայ Եկեղեցին դարերից ի վեր և նուիրագործուած են այն բոլոր իշխանութիւնների կողմից, որ եկել-անցել են մեր աշխարհի վրայից: Եւ այժմ, Մեզ համար միանգամայն անհաւատալի է թուում, թէ մի յանկարծական կարգադրութեամբ մեր ս. Եկեղեցու հիմնական օրէնքներն ու տիրապետութեան կարգերը հիմն ի վայր պիտի լինին և այն ևս այն ժամանակ, երբ իւրաքանչիւր հաստատութիւն և ամէն մի ազգային հատուած ինքն է որոշում իւր կազմակերպութեան եղանակը՝ ինքորոշ օրինադրութեամբ, ազատական, ինքնիշխան և իւր ազգային կազմակերպութիւնների միջոցով:

Այդ իրաւունքներն աւելի ևս անյողգող դ հիմքերի վրայ գրուած ենք համարում այն պատճառով, որ այդ կայքերն ու գոյքերը, ոչ տեղական բնաւորութիւն կրող և ոչ մասնաւոր սեփականութիւն կազմող ստացուածներ են և նոցա հասոյթի իրաւունքը ոչ միայն Կովկասեան շրջանի և կամ համայն Ռուսաստանի սահմաններում ապրող Հայերին է պատկանում, այլ այնպիսի նուիրական տրււթութիւններ են և անկապտելի սեփականութիւն, որ ամբողջ աշխարհի մէջ ապրող Հայութեան սեփականութիւնն է կազմում: Եւ կարող ենք համարձակօրէն ասել, որ Պարսկաստանում, ինչպէս և Հնդկաստանում և Տաճկական Հայաստանի այլ և այլ գաւառների մէջ, ինչպէս և աշխարհիս ամէն կողմը գտնուած Հայերի նուիրատուութիւններն աւելի մեծ մասն են կազմում նոցա մէջ: Սակայն երկար բացադրու-

թիւնների իսկ կարիք չկայ, քանի որ հիմնական օրէնքն իսկ մեր Եկեղեցիների և վանքերի իրաւունքների պաշտպանութեանն է զօրավիզ դալիս ինքնին, որովհետեւ բացորոշ և պարզապէս ընդունում է, թէ «Իւրաքանչիւր Լուսաւորչական Հայ մենաստանի և կամ Եկեղեցու և կամ նոցա վերաբերող աստուածահաճոյ հաստատութիւնների պահպանութեան համար յսահմանուած ամէն մի շարժական և անշարժ կալուածք և ստացուածք՝ ամբողջ Լուսաւորչական Հայ Եկեղեցու ստացուածն է համարուում»։ (յօդ. 1213. Ա. մ. ԺԱ. հատ.) :

Եւ ուրիշ կերպ իսկ լինել չէր կարող, որչափ Մայր Աթոս համարում է, և է Հայ Առաքելական ս. Եկեղեցու կենտրոն, որչափ բոլոր Հայ Եկեղեցիների Գլուխը և ընտրական Քահանայապետութիւնը կապուած է համայն Հայ ժողովրդի հետ, որի հետ է կապուած ու զօղուած նորա իւրաքանչիւր անդամը, իբրև միևնոյն մարմնի անբաժան անդամ, իբրև անանջատ մասեր միևնոյն Հայ Եկեղեցու։ Ուստի և անհրաժեշտ էր այս պայմաններն ի նկատի առնելով խորապէս ըմբռնել՝ որ հնարաւոր չէր տեղական պայմաններով վարուիլ Հայ Եկեղեցու կայքերի ու գոյքերի, կալուածների ու նորա հասոյթների հետ և ըստ քմաց կարգադրել նորա դարաւոր սեփականութեան և մատակարարութեան խնդիրը։

Մեր աչքում առաւել ծանրակշիռ հանդամանք է ստանում այդ կարգադրութիւնը, քանի որ մեր նուիրական կարգերի համաձայն, որ մեր ս. Եկեղեցու հիմքն է կազմում, այդ սեփականութիւնների հասոյթն ու եկամուտները մեր ս. Եկեղեցու զաւակների կրթութեան և դաստիարակութեան գործին է գնում. այդ մշտական աղբիւրի հետ են կապուած մեր դպրոցների կեանքն ու գոյութիւնը, սկսած ստորին ծխական դպրոցներից մինչև մեր Դպրանոցներն ու Հոգևոր Ճեմարանը, որի հովանաւորութեան տակ կրթուել և կրթուում են մեր զաւակները, թէ Կովկասի շրջանից, թէ Ասիայի, թէ Եւրոպայի, Եգիպտոսի և Ամերիկայի

հեռաւոր կողմերից, առանց որ և է խարութեան։ Այդ հասոյթներով են մատակարարութիւն գանում մեր կրթական և ազգային լուսաւորութեան հաստատութիւնները, պահպանում Մայր Աթոսի Տպարանը, նորա Թանգարանը և ճոխագոյն Մասենագարանը, դէպի որն, իբրև լուսատու ճրագ՝ բազմաթիւ գիտնականներ ամէն կողմից գիմում են իրենց գիտական ուսումնասիրութիւնների համար։ Այդ աղբիւրներով է, որ պահպանում է մեր ս. Եկեղեցու պաշտօնէութիւնը, սկսած նորա Գլխից մինչև յետին սպասուորը։ Եւ եթէ այդ աղբիւրները խցուին, ապա ուրեքն և մեր Հաւատոյ հաստատութիւնների և նոցա կից հիմնարկութիւնների մահը պիտի տեսնենք շուտով։

Այս բոլորը պարզելով Մեր սիրելի որդիներից առաջ, կոչ ենք անում Ձեզ, որպէս զի մեր ս. Եկեղեցու դարաւոր իրաւունքների պաշտպանութեան դաք։ Եթէ դեռ ևս Աստուած Մեզ կեանք՝ կը պարգևէ, Մեր բողոքի ձայնը կը բարձրացնենք Մեր կարողութեան բոլոր ոյժով, ինչպէս որ չը յապաղեցինք բողոքել Մեր հեռագրական գիմումով, յանուն Կովկասեան շրջանի Յանձնակատար իշխանութեան, ազդարարելով նորա անդամներին՝ հանել բոլորովին այդ խնդիրն իրենց խորհրդակցութեան օրակարգից, մինչև համայն Ռուսիոյ Սահմանագիր ժողովի գումարիլը, որին և Մեր կողմից առանձին յուշագիր կուղղուի մեր Եկեղեցու իրաւունքների պաշտպանութեան համար, իրաւունքներ, որ իմ ամբողջ ժողովրդի և իմ ազգի իրաւունքներն ենք համարում։—Այլ որպէս զի ամբողջ աշխարհին ևս յայտնի լինի, եթէ այդ իրաւունքների խլումը իմ ամբողջ ժողովրդի իրաւունքների կապտումն է, Ձեզ ևս յորդոր ենք կարգում բարձրացնել Ձեր բողոքի ձայնը և ուղղել այն տեղ և նոցա, ուր և ում պէտք է և պաշտպան կանգնել ամենքիդ սեփականութիւն կազմող անկապտելի իրաւունքների և ստացուածքի, որ 1903 և 1904 թուականների ծանր շրջաններում իսկ իմ ժողովուրդը հալածանքի, տառապանքի ու վշտերի ծանրութիւններն իսկ աչքի առաջ

ունենալով, սուրբ ելաւ իբրև մի հօր, ամբողջական մարմին,
իբրև մի կուռ զանգուած և իւր որդիների արեան գնով իսկ
յետ կորզեց իւր սեփականութիւն կազմող կալուածներն
ու ստացուածքները: Եւ եթէ հալածանքների ու բռնու-
թեան օրերին Հայ ժողովուրդը չ'զանգաղեց ծառանալու
բռնապետութեան դէմ իւր իրաւունքների արդար պաշտ-
պանութեան համար, միթէ այժմ, այս ազատութեան և ինք-
նորոշ կազմակերպութեան ազատագրութեան օրերին իմ
ժողովրդի իւրաքանչիւր անհատը չ'պէտք է ելնէ և դէմ
դնէ այդ ոչ արդարացի որոշման դէմ և բարձրաձայն գո-
չէ.— «Ո՛չ որ չ'համարձակուի իւրեւ մեր սեփականութիւնը,
այն սեփականութիւնը, որ մեր պապերից և նախնիներից
ենք ժաւանգել և որ մեր յետնորդ սերնդին պիտի յանձ-
նենք, և որի իրաւունքների պաշտպանութեան համար պատ-
բաւոր ենք մեր կեանքն իսկ դնելու»:

Հոգով և սրտով ուրախ ենք, որ մեր հարեան ազ-
գերի, այն է Վրացիների և մանմետական ժողովրդի, ազ-
գային սեփականութեան իրաւունքները կան և մնացին
անշարժ և անձեռնմխելի, որպէս և պէտք է լինէր և
իրաւացի իսկ է: Ուրախ ենք աւելի ևս, որ մեր զբացի
Վրացիներն ասպետական ոգով լցուած՝ քաջաբար զիմա-
ղբեցին և պաշտպան կանգնեցին իրենց դեռ երեկուան
ստացուածք ազգային սեփականութեան. նոցանից ոչ պա-
կաս արժանիք ցոյց տուեց մեր հարեան մանմետական
ժողովուրդը, որ իբրև անշեղ սկզբունք ընդունեց՝ ամե-
նին սուր չ'զնել իւր կրօնական համայնական սեփակա-
նութեան մէջ և մի թիւ հոգ իսկ չ'զբաւել նորա կալուած-
ներից, որովհետև այդ բոլորը նորա աչքում սրբութիւն է
համարուած, որովհետև այդ կալուածները իւր Աստուծուն
են նուիրաբերուած: Արդ միթէ իմ ժողովուրդը, Հայ ազ-
գը իւր զբացիներից պակաս ասպետական ոգի և կրօնա-
կան սէր պիտի ցոյց տայ. միթէ նորա հոգին պէտք է
խոնարհի այդ ոչ արդարացի որոշման լծի տակ: Ո՛չ. զի-
տեմք և հաւատացած ենք, որ նոյն ասպետական առաքի-

նութեան ոգին և հանրական սեփականութեան սրբութեան
զգացումներն վառ են և նորա մէջ:

Եւ ինչպէս կարող ենք հանդուրժել և տանել Մենք՝
Իմ ժողովրդի այդ իրաւունքների կատարեալ կապտման
այսպիսի սարսափալից վիճակը, այն ժողովրդի, որի ձեռ-
քով իսկ կատարուած է այդ կալուածների հասոյթների և
եկամուտների մատակարարութեան գործը դարբերից ի վեր
մինչև այսօր, և առաւել ևս այն ժամանակից, երբ հրա-
տարակուեցաւ Մեր երջանկայիշատակ նախորդների՝ Տ.
Մկրտիչ Ա. Կաթողիկոսի 1906 թ. մայիսի 10-ի, Տ. Մատ-
թէոս Բ. Կաթողիկոսի 1909 թ., ինչպէս և Մեր 1917 թ.
ապրիլ 7, № 678 կոնգրեսները, որով կոչ ենք անում Մեր
համայն ժողովրդին գալ, մասնակցութիւն ունենալ կալ-
ուական բոլոր հասոյթների և նորա մատակարարութեան
գործին, իրենց Առաջնորդների և Թեմական Խորհուրդների
գործակցութեամբ:

Մեր այս իրաւունքների կապտումը՝ Ազգիս իւրաքան-
չիւր անհատի իրաւունքների կապտելն ենք ճանաչում Մենք,
հետեւաբար և Իմ ամբողջ Ազգի հանրական իրաւունքի
խախտումն ենք տեսնում գորա մէջ՝ Ուստի և Իմ ժողովրդի
իւրաքանչիւր պաշտօնեայ, իւրաքանչիւր անհատ պար-
տաւոր է իւր արդար իրաւունքների պաշտպանութեան
համար ասպարէզ գալ և իւր արդար բողոքի ձայնը բար-
ձրացնել ուժգնօրէն:

Արդ՝ յոյս դնելով Մեր ս. Եկեղեցու իւրաքանչիւր
անդամի և ամէն մի անհատի օգնութեան վերայ, որ և
ամբողջ Ազգիս լրութիւնն է կազմում, թէ այստեղ՝ Կով-
կասի սահմաններում, թէ Ռուսաստանում, և թէ Արաս-
սահմանում, ամէն մի վայրում, ուր Հայութեան անունն
ու իօսքն է հնչում, և զօրացած իսկ այդ կենդանի հա-
ւատով, թէ նոցա բողոքի ձայնը պիտի գայ համեմ Մեզ,
որպէս համայն ազգութեանս աւանդների և իրաւունքների
պաշտպանի, այլ և նոցա կողմից ևս անհատաբար արդար
բողոք կը բարձրանայ արդարացի իրաւունքների պաշտ-

պանութեան համար, որպէս զի մեր Մայր ս. Եկեղեցին
ծառայութեան ծանր լծի տակ չընկնի, որպէս զի մեր լու-
սաւորութեան, կրթական և դատարարակշական հաստա-
տութիւնները խաւարի մէջ չը խարխափեն:

Մաղթում ենք ի բոլոր սրտէ կարողութիւն և զօրու-
թիւն ամենքիդ՝ այս մեծ գործի համար և աղօթում ենք
Աստծուն, զօրավիզ լինել Ձեզ, որպէս զի մեր նախնիքներից
մեզ հասած և մեր յետնորդ սերնդին յանձնելու իրա-
ւունքների պաշտպանութիւնը գլուխ հանել կարողանաք:

Ողջ լինիք, զօրացած Մեր հաւատի Գլուխ՝ Տէր Յի-
սուսով և օրհնուած Մեր կողմից: Ամէն:

Իսկականի վերայ ստորագրած է

ԳԵՈՐԳ Ե.

ԿԱՌՈՒՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

1918 յունուարի 10

Ըստ Մեր Տոմար ՌՅԿԷ

ի Հայրապետութեան Մերում է. ա.

Արարտեան Մայր Աթոռ

Ս. Էջմիածին

Վաղարշապատ

Թ. 44

ՄՄ Հայագիտական գրադարան

MAL015378

